

भूः

डीप ।) पांश्वती । इति त्रिकाण्डशेषः ।
 यथा, मार्कण्डेये । ६१ । ४७-४८ ।
 “यदास्वाचक्ष्वे लोके महाबाधां करिष्यति ।
 तदाहं भामरं रूपं कृत्वा संख्येयवटपदम् ॥
 त्रैलोक्यस्य हितायै वधिष्यामि महासुरम् ।
 भामरोति च मां लोकास्तरा स्तोष्यन्ति सर्वतः ॥”
 भाश, ऋ ड ष टु भासि । इति कविकल्पद्रुमः ॥
 भाश, य ड } (भा०-आत्म०-अक०-सेट् ।
 द्वितीयस्तु दिवा०-आत्म०-अक०-सेट् ।) य ड
 भास्यते । ऋ अयभासत् । स्वमते अनयोर्भासि
 ह्रस्वविकल्पनेऽपि सप्तमखरानुबन्धोऽन्येषामनु-
 रोधात् । य भ्रेशे वन्नाशे । टु भाशयुः । ड
 भास्यते । भासि दोग्रौ । इति दुर्गादासः ॥
 भासं, स्त्री, (भूज + डृन् ।) आकाशम् ।
 अम्बरीषम् । इति संक्षिप्तसारोणादिवृत्तिः ॥
 भासुः, पुं, (भूज्जाते अच्चेति । भूज + “भूजि-
 गमिनमिहनिविश्रयां वृह्विह ।” उणा० । ४ ।
 १५६ । इति । डृन् ।) यत्र कलायचयकादिकं
 भूयते यः । भाजना खोला इति ख्यातः ।
 (यथा, नैषधचरिते । ३ । १२८ ।
 “रौद्रे चक्षुषि तञ्जितस्तनुमनुभासं च य-
 च्छिषिषे ॥”
 “अनुभासं भञ्जनपात्रसदृशेन ॥” इति तट्टीका ।)
 तत्पण्यायः । अम्बरीषम् । इत्यमरः । २ । ६ । ३० ॥
 भास, ऋ ड ष टु भासि । इति कविकल्पद्रुमः ॥
 भास, य ड } (भा०-आत्म०-अक०-सेट् ।
 द्वितीयस्तु दिवा०-आत्म०-अक०-सेट् ।) य ड
 भास्यते । ड भासते । ऋ अयभासत् । य
 भ्रेशे वभासे । टु भाशयुः । इति दुर्गादासः ॥
 भूकुंशः, पुं, (भूकुंशः । भूकुंशः । भूकुंशः । भूकुंशः ।
 इति रूपचतुष्टयम् । “चुरादौ पठपुटेत्यादि-
 दृक्के कुसिर्भाषार्थः । यः स्त्रीवैशं धारयित्वा
 भुवः कुंशयतीति । एरच् प्रत्ययः । ह्रस्वश्च
 वा । इति अमरटीकायां रघुनाथचक्रवर्ती ॥
 स्त्रीवैशधारितर्कपुरयः । इत्यमरः । १ । ७ । ११ ॥
 भूकुटिः, स्त्री, (भुवः कुटि कौटिल्यमिति यथो-
 क्त्वात् । अयभूकुसादीनामिति वा ह्रस्वः ।)
 क्रोधादिना भुवः कौटिल्यम् । इत्यमरः ।
 १ । ७ । ३७ ॥ (यथा, महाभारते । ७ । ७६२ ।
 वशा च भूकुटिं वक्रं क्रोधस्य परिज्ञचक्रम् ॥”)
 भूकुटी, स्त्री, (भूकुटि । कृदिकारादिति पठे
 डीप ।) क्रोधादिना भुवः कौटिल्यम् । इत्य-
 मरः । १ । ७ । ३७ ॥ (यथा, माघे । १५ । ६ ।
 “भूकुटीकोटोरितललाटमाननम् ॥”)
 भूः, स्त्री, (भ्रान्ति नित्रोपरि इति । भ्रम् +
 “भ्रेशे च डः ।” उणा० २ । ६८ । इति डूः ।)
 दृग्भाषासुभाषः । तत्पण्यायः । चिह्निका २
 नयनोद्भासरोमराजौ ३ । इति राजनिर्घण्टः ॥
 तल्लज्जम् यथा, गारुडे ६६ अध्याये ।
 “विशालोन्नता मुखनि हरिना विषमभुवः ।
 धनी दीर्घा संसक्तभुवोऽन्ततसभुवः ।
 आस्था निखच खड्गभूमध्याय विनतभुवः ॥”

भूणह

अत्र वटचक्रान्तर्गताश्चाक्षरक्रमसि । तत्तु
 हचवर्णद्वययुक्तद्विदलपद्माकारम् । तन्मध्ये मन-
 सिष्ठति । यथा,—
 “आशानामाभुजं तद्विमकरसदृशं ध्यान-
 धामप्रकाशं
 हस्ताभ्यां वै कलाभ्यां प्रविलसितवपुर्नेत्रपत्रं
 सुशुभम् ।
 तन्मध्ये हाकिनी वा शशिसमधवला वक्रवटकं
 रधाना
 विदां सुदां कपालं डमरजपवटीं विभ्रती
 शुद्धचित्ता ।
 एतत्पद्मान्तराले निवसति च मनः सुप्तरूपं
 प्रसिद्धम् ॥”
 इति श्रीतत्त्वचिन्तामणौ षष्ठप्रकाशः ॥
 (विषयोऽस्या यथा,—
 “भुवोर्वा यदि वा मूर्द्ध्नि सीमन्तावर्तकानु वहुत् ।
 अपूर्व्यानक्षतानु यत्कानु दृष्टा मरणमदिशेत् ॥
 चाहमेते न जीवन्ति लक्षणेनातुरा नराः ।
 अरोगाणां पुनस्तेतन् यदात्रं परसुच्यते ॥”
 इति चरके इन्द्रियस्थाने अष्टमेऽध्याये ॥
 कर्मानेत्रनासाभ्रशृङ्गासगळकचक्षुनदृषपाश्व-
 स्किञ्चानुवाहुरूपभृतयो हे हे विश्रितिरह-
 लयः । इति सुश्रुते शारीरस्थाने षष्ठमेऽध्याये ॥
 भूकुंशः, पुं, (भू + कुंश + अच् । स्त्रीवैशधारी
 नर्तकपुरयः । इत्यमरः । १ । ७ । ११ ।
 भूकुटिः, स्त्री, (भुवः कुटिः कौटिल्यम् । क्रोधा-
 दिना भुवः कौटिल्यम् । इत्यमरः ॥
 भूण, क ड आशाविश्रययोः । इति कविकल्प-
 द्रुमः ॥ (चुरा०-आत्म०-अक०-सेट् ।) रेफ-
 युक्तषष्ठरी । क ड भूणयते भद्रं लोकः ।
 आशाविषयं करोतीत्यर्थः । इति दुर्गादासः ॥
 भूणः, पुं, (भूणयते आशस्यते इति । भूण +
 अच् ।) वालकः । स्त्रीगर्भः । इत्यमरः । २ । ६ । १६ ॥
 (स्त्रीवमपि । यथा, ऋग्वेदे । १० । १५५ । २ ।
 “चतो इतश्चानुसतः सञ्जाभूणाग्यावधी ॥”)
 अर्थं गर्भाधानदिनम् । रणोद्देशनावधिषोडश-
 दिनपर्यन्तं ऋतुकालः । तथाचाश्वतसो निशाः
 परिवर्त्य चतुर्दशदमी अमावास्या पूर्वमा
 सूर्यसंक्रान्तिः पञ्चाख्येतानि परिवर्त्य च
 अन्वासुरात्रिपु चन्द्रादिशीभने काले भाष्यासुप-
 गच्छेत् । युग्मरात्रिपु गमने पुत्रो भवेत् । अयुग्म-
 रात्रिपुगमने कन्या भवेत् । तत्र प्रशस्तनक्षत्राणि
 पुष्यः हस्ता ऋगशिरा आर्द्रा पुनर्वसुः पूर्व्या-
 याद्रा उत्तराषाढा अश्लेषा पूर्वभाद्रपदुत्तर-
 भाद्रपत् । तत्र निषिद्धनक्षत्राणि । व्युत्सोषा
 मघा मृला रेवती ज्येष्ठाश्लेषा उत्तरफल्-
 गुनी । तत्र तिथयः नन्दा भद्राः प्रशस्ताः ।
 रिक्ता निषिद्धाः । तत्र रविमङ्गलदृष्टसतिवाराः
 प्रशस्ताः । इति समयप्रदीपः ॥
 भूणहत्या, स्त्री, (हननं हत्या । हन् + भावे
 क्यप् । भूणस्य हत्या इति षष्ठीसमासः ।)
 गर्भस्यवालकहननम् । यथा,—

भूज

“निविवाहं कृतं येन न करोति चतुर्थकम् ।
 कुलानि पातयेत् सप्त भूणहत्यामृतचरेत् ॥”
 इत्युद्गाहतत्त्वम् ॥
 भूणहा, [नृ] चि, (भूणं हन्तीति । भूण + हन् +
 “ब्रह्मभूणहृत्तेषु ॥” ३ । २ । ८७ । इति क्विप् ।)
 गर्भस्यवालकहन्ता । भूणं हन्ति इति भूण-
 शब्दोपपदहनघातोदप्रत्ययेन निष्पन्नः । इति
 संक्षिप्तसारआकरणम् ॥ (यथा, महाभारते ।
 १ । ८३ । २४ ।
 “ऋतुं वै याचमानाया न ददाति पुमानुत्तुम् ।
 भूणहृत्युच्यते ब्रह्मन् ! स इह ब्रह्मवादिभिः ॥”)
 तस्य प्रायश्चित्तम् । तत्र पुंस्त्वेन ज्ञाते पुंन-
 प्रायश्चित्तम् । स्त्रीत्वेन ज्ञाते स्त्रीनप्रायश्चि-
 त्तम् । अविज्ञाते तु पुंनप्रायश्चित्तमाह मनुः ।
 “हत्वा गर्भमविज्ञातमेतदेव व्रतचरेत् ।
 गर्भहा च यथावर्षं तथात्रेयीनिहृदनः ॥”
 इति प्रायश्चित्तविवेकः ॥
 (ब्रह्महन्ता । यथा, मनुः । ८ । २२७ ।
 “अन्नादिभूणहा मादृष्टं पत्नी भार्यापचारिणी ॥”
 “भूणहा ब्रह्महा ॥” इति तद्वाच्ये मेधातिथिः ।)
 भूभङ्गः, पुं, (भुवो भङ्गः ।) भुवः कौटिल्यम् । यथा,
 “सुदाः सन्नासमेतं विजहत हरयो भिन्नशक्रै-
 कुम्भा
 यज्ञदेहेषु लज्जां दधति परममो प्रायका
 निष्यतन्तः ।
 सौमित्रे तित्ठ पात्रं त्वमपि नहि रक्षां गन्धं
 मेघनादः
 किञ्चिद्भूभङ्गलीलानियमितललाटं राममन्वे-
 वयामि ॥”
 इति काव्यप्रकाशः ॥
 भूज, ऋ ड भासि । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भा०-
 आत्म०-अक०-सेट् ।) रेफयुक्तः । ऋ अवि-
 भ्रजेत् । ड विभ्रजे । इति दुर्गादासः ॥
 भूज, ऋ ण चले । भये । इति कविकल्पद्रुमः ॥
 (भा०-उभ०-अक०-सेट् ।) रेफयुक्तः । ऋ
 अविभ्रजेत् । ण भ्रजेति भ्रजेते चर्मात् खणः ।
 विभ्रजे । इति दुर्गादासः ॥
 भूजः, पुं, (भ्रैच् चलने + भावे षच् ।) तथाच
 यथोचितादभ्रंशः । इत्यमरः ॥ (यथा, प्रीतिल्ल-
 भाष्ये । १ । २ । “आसमाविभ्रवात् ?” इति ।)
 चलनम् । इति भ्रेशधाल्वर्णशतम् ॥
 भ्रेश्यं, स्त्री, (भ्रैच् + भावे ल्युट् ।) चलनम्
 इति भ्रेशधातोर्भावेऽन्टप्रत्ययेन निष्पन्नम् ॥
 भूज, ण भ्रजणे । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भा०-
 उभ०-सक०-सेट् ।) अन्तःस्थानोपपधः । ण
 भूजति भूजते । लस्थाने सप्तमखर इति दुर्गा-
 सिंहः । इति दुर्गादासः ॥